

УДК 343.97:341.45

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.5.23>

ФРАНКІВ В.В.

**МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ,
ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ****INTERNATIONAL ASPECTS OF COUNTERING THE ILLICIT TRAFFICKING
OF WEAPONS COMMITTED BY CRIMINAL ORGANIZATIONS**

Актуальність теми зумовлена зростанням масштабів транснаціональної злочинності, ускладненням каналів нелегального переміщення озброєння та підвищеними ризиками витоку зброї в умовах збройних конфліктів. Для України проблема є особливо гострою, оскільки нелегальний обіг озброєння впливає на національну безпеку, формує тіньові кримінальні ринки та створює додаткові умови для функціонування банд і злочинних організацій. Метою роботи є комплексний аналіз міжнародно-правових інструментів і національних механізмів, спрямованих на запобігання незаконному обігу зброї, а також вивчення ролі злочинних організацій у формуванні структурованих каналів нелегальної торгівлі. Методологічну основу становлять порівняльно-правовий, формально-юридичний, структурно-функціональний та системний підходи, що дозволили узагальнити норми міжнародного права, простежити взаємозв'язки між кримінальними мережами та інструментами державного контролю, а також визначити проблеми правозастосування. У статті наголошено, що міжнародно-правове регулювання протидії незаконному обігу зброї становить комплекс норм, що сформувався внаслідок багаторічної практики міжнародних організацій, конвенційних угод, резолюцій та рекомендацій, спрямованих на обмеження доступу недержавних акторів, зокрема злочинних організацій, до зброї та засобів її переміщення через кордони. Незаконний оборот зброї має транснаціональний характер, що зумовлює необхідність глобального підходу та уніфікації правових стандартів. Міжнародні органи й держави розробили низку інструментів, які разом формують універсальну систему запобігання незаконному виготовленню, транспортуванню та застосуванню зброї, включаючи стрілецьку зброю, легкі озброєння, боєприпаси та компоненти. У результаті дослідження встановлено ключові чинники, що ускладнюють протидію незаконному обігу зброї: розгалуженість транснаціональних маршрутів, корупційні ризики, прогалини у національному регулюванні, недостатній рівень технічного оснащення правоохоронних органів та нерівномірність міжнародної координації. Визначено, що організовані злочинні групи відіграють центральну роль у функціонуванні нелегального ринку озброєння, використовуючи фінансові, логістичні та конспіративні механізми для підтримання стійких кримінальних схем.

Ключові слова: транснаціональна злочинність; нелегальні канали озброєння; злочинні організації; бандитські формування; міжнародна безпека; кримінально-правовий контроль; протидія незаконній зброї.

The relevance of the topic is determined by the growing scale of transnational crime, the increasing complexity of illicit arms trafficking routes, and the heightened risks of weapons leakage in the context of armed conflicts. For Ukraine, this issue is particularly acute, as the illegal circulation of weapons affects national security, shapes shadow criminal markets, and creates additional conditions for the functioning of gangs and criminal organizations. The aim of the paper is to conduct a comprehensive analysis of international legal instruments and national mechanisms aimed at preventing illicit arms

© ФРАНКІВ В.В. – ад'юнкт відділу аспірантури (ад'юнктури) та докторантури (Національна академія внутрішніх справ)

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

trafficking, as well as to examine the role of criminal organizations in forming structured channels of illegal trade. The methodological framework includes comparative legal, formal legal, structural-functional, and systemic approaches, which made it possible to generalize international legal norms, trace the interconnections between criminal networks and state control instruments, and identify key problems in law enforcement practice. The article emphasizes that international legal regulation of combating illicit arms trafficking is a set of norms that has been formed as a result of many years of practice of international organizations, conventions, resolutions and recommendations aimed at restricting access of non-state actors, in particular criminal organizations, to weapons and means of their movement across borders. Illicit arms trafficking is transnational in nature, which necessitates a global approach and unification of legal standards. International bodies and states have developed a number of instruments that together form a universal system for preventing the illicit manufacture, transportation and use of weapons, including small arms, light weapons, ammunition and components. The study identifies the main factors that complicate counteraction to illicit arms trafficking: the branching of transnational routes, corruption risks, gaps in national regulation, insufficient technical resources of law enforcement agencies, and uneven international coordination. It is established that organized criminal groups play a central role in the functioning of the illegal arms market, using financial, logistical, and conspiratorial mechanisms to support stable criminal schemes.

Key words: *transnational crime; illicit arms channels; criminal organizations; gang formations; international security; criminal law control; countering illegal weapons.*

Актуальність теми. Незаконний обіг зброї залишається одним із найнебезпечніших факторів, що підривають національну та міжнародну безпеку. У контексті зростання діяльності транснаціональних злочинних угруповань, розширення нелегальних каналів постачання та збільшення кількості збройних конфліктів проблема контролю за переміщенням озброєння набуває особливої гостроти. Для України ця тема є критично важливою, зважаючи на ризики витоку озброєння у період воєнного стану, активність організованих злочинних груп та необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними безпековими стандартами. Саме тому комплексне вивчення правових механізмів протидії незаконному обігу зброї та ролі злочинних організацій у цьому процесі набуває значної наукової та практичної актуальності.

Стан дослідження. Питання незаконного обігу зброї та діяльності організованих злочинних груп досліджувалося як у працях міжнародних інституцій (UNODC, INTERPOL, Europol), так і в українській кримінально-правовій доктрині. Значна увага приділяється проблемам кваліфікації злочинів за ст. 263, 255, 257 КК України, однак низка аспектів, пов'язаних із транснаціональним характером обігу озброєння, залишається недостатньо розкритою. Окремі питання, зокрема співвідношення міжнародних стандартів та національних процедур контролю, особливості взаємодії зі світовими правоохоронними структурами, а також роль злочинних організацій у нелегальному ринку озброєння, потребують додаткових наукових узагальнень. Попри наявність різнопланових досліджень, комплексного аналізу міжнародних аспектів протидії незаконному обігу зброї в українському контексті все ще бракує.

Матеріали і методи. У дослідженні використано низку наукових методів, що забезпечили комплексність та всебічність аналізу: порівняльно-правовий, формально-юридичний та структурно-функціональний методи, системний підхід, а також аналіз емпіричних даних.

Виклад основного матеріалу. Особливу небезпеку становить поширення зброї в межах діяльності організованих злочинних груп та злочинних організацій, які мають сталу структуру, матеріальні ресурси, власні механізми розвідки, логістики та захисту. Вони нерідко поєднують незаконний обіг зброї з іншими видами злочинності – наркоторгівлею, торгівлею людьми, контрабандою, кіберзлочинністю, відмиванням коштів. Таким чином формуються потужні кримінальні конгломерати, що становлять реальну загрозу державному управлінню та правовому порядку. Саме тому міжнародне співтовариство приділяє особливу увагу регулюванню питань, пов'язаних із незаконним виготовленням, переміщенням, зберіганням та застосуванням зброї, створюючи численні конвенції, протоколи, договори та політичні програми, спрямовані на припинення злочинних ланцюгів. Серед них – Протокол ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї [1], Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [2],

Міжнародний договір про торгівлю зброєю [3], програми ОБСЄ та ЄС, а також регіональні механізми, які забезпечують координацію між правоохоронними органами багатьох країн.

Україна, перебуваючи у ситуації збройного конфлікту та поступової постконфліктної демілітаризації, стикається з особливими ризиками, пов'язаними з можливим витоком озброєння у незаконні канали. Сучасна кримінальна ситуація вимагає більшої уваги до національних норм і процедур контролю, оскільки саме внутрішні правові механізми є визначальними для формування ефективної системи протидії нелегальному обігу зброї [4]. Центральне місце в цьому контексті займає стаття 263 Кримінального кодексу України [5], яка встановлює кримінальну відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Її значення важко переоцінити, адже саме вона становить основу кримінально-правової боротьби з цим видом злочинності. Водночас доктринальні підходи, судова практика та коментарі до статті 263 демонструють низку проблемних питань, що вимагають глибшого наукового аналізу: склад злочину, питання розмежування обігу та зберігання, критерії незаконності, значення технічних характеристик зброї та особливості доведення умислу [6; 7]. Ці аспекти мають важливе значення для правоохоронної діяльності та узгодження української практики з міжнародними вимогами.

Національне законодавство України поступово адаптується до міжнародних норм, беручи до уваги рекомендації міжнародних інституцій, потребу уніфікації термінології, впровадження електронних реєстрів, удосконалення процедур маркування, контролю та обліку зброї [8]. Паралельно розвивається й міждержавна взаємодія – спільні операції з INTERPOL, Europol, EMPACT, двосторонні угоди, обмін даними [9; 10]. Однак комплексність проблеми потребує поглибленого аналізу всіх правових, інституційних та кримінологічних аспектів, включаючи безпосередню діяльність злочинних груп, які виступають головними «гравцями» на чорному ринку зброї.

У контексті дослідження міжнародних аспектів протидії незаконному обігу зброї важливим є формування чіткої теоретико-правової бази, що дозволяє правильно ідентифікувати ключові поняття та їх взаємозв'язки. Визначення основних термінів створює фундамент для подальшого аналізу правових норм, кваліфікації злочинів та розгляду діяльності організованих злочинних угруповань, які беруть участь у незаконних операціях зі зброєю. Саме від точного розуміння термінології залежить структурованість наукового дослідження та здатність правозастосовних органів правильно оцінювати й запобігати небезпечним явищам. Розмаїття міжнародних документів, національних законів і кримінально-правових доктрин спричиняє певні відмінності у використанні категорій, тому завданням теоретично-правового підходу є зведення їх до узгодженої системи.

Одним із ключових понять є «зброя», що перебуває у фокусі кримінального права, міжнародної безпеки та спеціального технічного регулювання. У міжнародних документах, таких як Протокол ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї [1], зброєю визнаються будь-які переносні пристрої, здатні здійснювати постріл або іншим способом спричиняти ураження за рахунок дії енергії, створюваної вибуховими речовинами. Це означає, що до категорії зброї відносяться не лише вогнепальні зразки, а й інші пристрої, конструктивно призначені для завдання шкоди людині або майну, включно з вибуховими, металевими та спеціальними механізмами. Українське законодавство не містить окремого закону «Про зброю», проте визначення зброї формуються через підзаконні акти, накази МВС та висновки експертів, а також у коментарях до ст. 263 КК України. У широкому значенні зброя – це будь-які предмети, конструктивно призначені для ураження живої чи неживої цілі, тоді як у кримінально-правовому аспекті ключовим є фактична придатність до стрільби, наявність бойових або мисливських ознак та відповідність технічним параметрам. Відсутність єдиного визначення на законодавчому рівні ускладнює судову практику: експерти та суди змушені покладатися на технічні регламенти, відомчі інструкції та висновки балістичних експертів, що ускладнює єдину практику кваліфікації злочинів, пов'язаних із зброєю.

Не менш важливим є поняття «незаконного обігу зброї», яке охоплює всі форми переміщення, передачі, зберігання, використання, продажу або виготовлення зброї поза межами правового контролю. З міжнародної точки зору, незаконний обіг зброї розглядається як будь-які дії, що порушують встановлені державами або міжнародними угодами правила маркування, реєстрації, транспортування та експорту озброєння. Такий підхід дозволяє охоплювати як фізичне переміщення зброї через кордони без відповідного дозволу, так і її незаконну передачу чи виготовлення всередині держави. В українському праві ці питання регулюються насамперед статтями КК України 263, 263-1, 264, а також низкою адміністративних норм щодо контролю за обігом зброї. Незаконність у цьому контексті визначається не лише відсутністю дозволу чи ліцензії,

а й порушенням спеціального режиму поводження зі зброєю, що охоплює всі етапи її виготовлення, обліку, зберігання, транспортування та передачі іншим особам. Такий підхід дозволяє розглядати незаконний обіг зброї як комплексне правове явище, яке включає кримінально карані дії, адміністративні порушення та порушення режиму контролю, що створюють потенційну загрозу безпеці держави та громадян.

Особливе теоретичне значення має категорія «організована злочинність», оскільки саме вона є основним механізмом існування нелегального ринку зброї. У міжнародному праві визначення цього поняття сформульоване у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [2], де під організованою злочинною групою розуміється структуроване об'єднання трьох або більше осіб, що функціонує протягом певного часу та діє узгоджено з метою вчинення тяжких злочинів, здебільшого для отримання матеріальної чи фінансової вигоди. Це визначення акцентує на стабільності, ієрархічності та координації дій учасників, що дозволяє таким групам підтримувати сталі канали збуту, фінансування й логістики, необхідні для незаконного обігу зброї. Українське кримінальне законодавство містить детальні поняття «організованої групи» та «злочинної організації», які визначають різний рівень внутрішньої організації, дисципліни та розподілу ролей між учасниками. Згідно зі ст. 255 КК України, злочинна організація є більш складним та небезпечним формуванням, оскільки має розгалужену структуру, здатність впливати на інші кримінальні групи та створювати стійкі механізми прикриття своєї діяльності, включено з корупційними зв'язками. У теоретико-правовому вимірі саме такі об'єднання визначають характер і масштаби незаконного обігу зброї, оскільки вони мають фінансові ресурси, інфраструктуру, доступ до нелегальних ринків та можливість налагоджувати транскордонні поставки озброєння, що виходять за межі юрисдикцій окремих держав.

Одним із найбільш небезпечних різновидів організованої злочинності є «бандитизм», який традиційно асоціюється з озброєними групами, що вчиняють насильницькі напади. У ст. 257 КК України бандитизм визначається як створення озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації або окремих громадян, а також участь у такій банді чи вчинення нападів нею. Це визначення відображає характерні ознаки бандитизму: обов'язкову озброєність, наявність стійкої групи осіб, спрямованість на насильницькі дії та мету завдати шкоди чи заволодіти майном. На відміну від ширшого поняття організованої групи, банда завжди передбачає застосування зброї та наявність підвищеної суспільної небезпеки, оскільки її діяльність безпосередньо пов'язана з насильством та загрозою життям людей. У теоретичному аспекті бандитизм є специфічною формою організованої злочинності, яка часто функціонує у тісному зв'язку з незаконним обігом зброї: по-перше, створення банди неможливе без попереднього забезпечення учасників вогнепальною зброєю; по-друге, такі угруповання нерідко самі виступають ланкою у контрабанді та збуті озброєння. Таким чином, бандитизм не лише є споживачем незаконної зброї, а й може відігравати активну роль у її розповсюдженні, що робить його одним із ключових елементів кримінальних ринків озброєння.

Важливим для кримінально-правового аналізу є поняття «транснаціонального злочину», яке охоплює діяння, що здійснюються на території більше ніж однієї держави або мають наслідки, що виходять за межі національних кордонів. У цьому контексті незаконний обіг зброї найчастіше виступає класичним прикладом транснаціональної злочинної діяльності, оскільки зброя може переміщуватися через декілька держав, а її постачальники, посередники та отримувачі перебувають у різних юрисдикціях. Вивчення і протидія такій злочинності вимагає врахування міжнародних правових інструментів, що встановлюють загальні стандарти та обов'язки держав. Серед них – Договір про торгівлю зброєю [3], який регламентує легальний експорт, імпорт та контроль над міжнародними постачаннями озброєння, а також Протокол ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї [1], що визначає критерії криміналізації та механізми співпраці держав у боротьбі з контрабандою. Важливу роль відіграють і регіональні правові документи, зокрема норми Європейського Союзу, ОБСЄ та Ради Європи, які встановлюють правила реєстрації, маркування, обліку та контролю переміщення зброї на території своїх членів. Разом ці міжнародні та регіональні норми формують єдину правову інфраструктуру, що не лише уніфікує підходи до регулювання зброї, а й дозволяє державам обмінюватися інформацією, координувати розслідування та здійснювати спільні заходи протидії транснаціональним каналам нелегального обігу озброєння.

Міжнародно-правове регулювання протидії незаконному обігу зброї становить комплекс норм, що сформувався внаслідок багаторічної практики міжнародних організацій, конвенційних угод, резолюцій та рекомендацій, спрямованих на обмеження доступу недержавних

акторів, зокрема злочинних організацій, до зброї та засобів її переміщення через кордони. Незаконний оборот зброї має транснаціональний характер, що зумовлює необхідність глобального підходу та уніфікації правових стандартів. Міжнародні органи й держави розробили низку інструментів, які разом формують універсальну систему запобігання незаконному виготовленню, транспортуванню та застосуванню зброї, включаючи стрілецьку зброю, легкі озброєння, боєприпаси та компоненти.

Одним із ключових міжнародних документів є Протокол про протидію незаконному виготовленню та обігу вогнепальної зброї [1], їх деталей і компонентів та боєприпасів, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2001 р.). Цей Протокол запроваджує комплексну систему маркування, реєстрації та контролю руху зброї, зобов'язує держави криміналізувати незаконне виробництво й торгівлю, а також посилює співпрацю між правоохоронними органами. Він визнає небезпеку, яку становлять організовані злочинні угруповання, включно з бандитськими формуваннями, що використовують зброю для терору, здирництва, наркоторгівлі та посягань на стабільність держав.

Вагоме значення має й Міжнародна програма дій щодо запобігання, боротьби та викоринення незаконного обігу стрілецької зброї та легких озброєнь у всіх його проявах (Програма дій ООН 2001 р.) [11]. Вона містить універсальні стандарти щодо маркування, ведення державних реєстрів, контролю експортно-імпорتنних операцій, створення національних координаційних механізмів, а також управління державними складами зброї. Водночас Програма дій наголошує на необхідності запобігання потраплянню зброї в руки кримінальних угруповань та терористичних мереж, вимагаючи від держав створювати дієві системи контролю за каналами витоку, включаючи корупційні та нелегітимні мережі постачання.

Надзвичайно важливим міжнародним актом є Договір про торгівлю зброєю [4], який уперше на глобальному рівні встановив юридично зобов'язуючі стандарти контролю міжнародних передач озброєнь. Договір передбачає оцінку ризиків щодо використання зброї для злочинів, тероризму або діяльності організованих груп. Структури, які мають ознаки бандитизму чи мафіозних організацій, прямо згадуються в положеннях про недопущення передач, що можуть сприяти порушенню міжнародного гуманітарного права чи прав людини. Держави зобов'язані відмовляти в експорті, якщо існує значний ризик, що зброя буде використана для злочинних дій або потрапить до злочинних організацій.

Крім універсальних договорів, важливу роль відіграють регіональні механізми. В Європі діє низка нормативних актів Європейського Союзу, спрямованих на контроль обігу зброї, включаючи Директиву ЄС 91/477/ЄС у змінній редакції 2017 р. [12], яка встановлює стандарти обліку, маркування, контролю обігу та відповідальності за незаконну зброю. У межах ОБСЄ функціонує Документ ОБСЄ про стрілецьку зброю та легкі озброєння, який зобов'язує держави застосовувати прозорі та ефективні механізми контролю експорту та імпорту.

Значний внесок мають також рішення та резолюції Ради Безпеки ООН щодо ембарго на постачання зброї, що виступають інструментами запобігання озброєнню незаконних формувань. Ембарго спрямовані на недопущення потрапляння зброї в регіони з високим рівнем злочинності, де діють організовані кримінальні групи, у тому числі озброєні банди та бандформування. Вони зобов'язують держави перекривати канали нелегального постачання, контролювати фінансові операції та здійснювати митне спостереження.

Національне законодавство України щодо обігу зброї становить важливий елемент системи протидії незаконному обігу озброєння, оскільки забезпечує внутрішньодержавний контроль та регламентацію всіх аспектів виготовлення, зберігання, продажу, передачі, транспортування і використання зброї. В умовах сучасного розвитку криміногенної ситуації, зокрема під впливом діяльності організованих злочинних груп та бандформувань, українське законодавство постійно адаптується до міжнародних стандартів та рекомендацій, зокрема тих, що випливають із Договору про торгівлю зброєю [3], Протоколу ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї [1], а також регіональних ініціатив ЄС і ОБСЄ. Важливість національних норм полягає не лише у криміналізації злочинних дій, а й у створенні системи превентивного контролю, що дозволяє запобігати витоку зброї в незаконний обіг.

Ключовим нормативно-правовим актом є Кримінальний кодекс України (КК України) [5], який регламентує кримінальну відповідальність за незаконне поводження зі зброєю. Центральне місце у цій сфері займає стаття 263 КК України, яка передбачає відповідальність за придбання, зберігання, носіння, передачу чи збут зброї без передбаченого законом дозволу або з порушенням встановленого порядку. Стаття охоплює широкий спектр озброєння – від вогнепальної зброї

до бойових припасів та вибухових речовин. Коментарі до ст. 263 підкреслюють, що незаконне поводження з озброєнням включає не лише фізичні дії з предметом, а й умисне створення умов для його використання у злочинних цілях. Особлива увага приділяється наміру особи та її участі у діяльності організованих злочинних груп, що підвищує суспільну небезпеку діяння.

Окрім ст. 263, важливе значення мають і інші статті Кримінального кодексу України, що пов'язані з обігом зброї. Так, ст. 255 КК України визначає поняття «організована група», ст. 255-1 – «злочинна організація», а ст. 257 – «бандитизм». Ці норми дозволяють кваліфікувати злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї, залежно від організаційної структури злочинців, рівня їхньої координації та суспільної небезпеки. Злочини, вчинені в рамках діяльності організованих груп або банд, караються суворіше, оскільки вони становлять загрозу не лише окремим громадянам, а й державній безпеці загалом.

Національне законодавство також передбачає комплексні регламенти щодо цивільного обігу зброї. Правки до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю [13] визначають види цивільної, мисливської, спортивної та колекційної зброї, порядок її придбання та обов'язкову державну реєстрацію. Особливу увагу приділено ліцензуванню осіб, які здійснюють торговельну чи виробничу діяльність у сфері озброєння, а також контролю за зберіганням та транспортуванням зброї. Такі механізми дозволяють мінімізувати ризики її потрапляння до нелегальних каналів, що часто використовуються злочинними угрупованнями.

Значним елементом національної системи контролю є державний облік і маркування зброї, який передбачає ведення централізованих реєстрів, присвоєння індивідуальних серійних номерів та контроль за переміщенням зброї між власниками, підприємствами та державними установами. Ці заходи забезпечують прозорість і підзвітність, що полегшує розслідування випадків незаконного обігу, виявлення каналів контрабанди та встановлення причетних осіб.

Злочинні організації і банди використовують зброю як інструмент для досягнення економічної та політичної вигоди. Вона необхідна для контролю над територіями, забезпечення «кришування» незаконного бізнесу, ведення рекету, залякування конкурентів та охорони каналів постачання наркотиків або інших контрабандних товарів. Вони створюють складні ланцюги постачання, які включають підпільне виробництво, переробку, контрабанду та збут, а також впроваджують систему конспірації, корупційних зв'язків і фальсифікації документів для прикриття своєї діяльності.

Міжнародне право, зокрема Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [2], визнало такі структури як транснаціональні злочинні організації та закріпило обов'язок держав карати їхні дії і запобігати проникненню незаконної зброї. В рамках цієї конвенції та відповідних протоколів держави зобов'язані криміналізувати участь у таких організаціях, встановлювати відповідальність за створення та керівництво злочинними групами, а також співпрацювати у транскордонних розслідуваннях. В Україні ці положення відображені через ст. 255–257 КК, яка прямо пов'язує організовані групи та банди з протиправними діями, включаючи незаконний обіг зброї, що створює підґрунтя для міжнародної співпраці у сфері протидії злочинності.

Особливу складність становить взаємодія таких організацій із транснаціональними каналами зброї. Злочинні угруповання нерідко формують розгалужені мережі співпраці з посередниками, контрабандистами та корупційними посадовцями в інших країнах, що дозволяє їм ефективно використовувати слабкі ланки у міжнародному контролі над озброєнням. Вони активно залучають нелегальні маршрути – морські, повітряні або сухопутні – через держави з недостатнім рівнем митного та прикордонного контролю. Додатково злочинці застосовують тіньові фінансові механізми, зокрема «відмивання» коштів через офшорні зони, криптовалюти або підставні компанії, що ускладнює встановлення реальних замовників і постачальників зброї. Така багаторівнева система незаконного обігу робить проблему глобальною, тому протидія вимагає не лише вдосконалення внутрішніх норм права, але й тісної міжнародної координації, регулярного обміну розвідданими, участі у спільних операціях, а також швидкого реагування на появу нових контрабандних маршрутів.

Ефективна протидія незаконному обігу зброї неможлива без широкої міжнародної взаємодії, оскільки більшість каналів контрабанди та транскордонних злочинних мереж функціонують одночасно в кількох державах. Провідну роль у координації таких зусиль відіграють міжнародні правоохоронні структури – INTERPOL, Europol та платформа EMPACT, які забезпечують державам доступ до баз даних, спільних операцій, аналітичних інструментів і механізмів оперативного реагування.

INTERPOL відіграє центральну роль у глобальному виявленні незаконної зброї, координуючи держави через свої криміналістичні інструменти та міжнародні операції. Його спеціальна Firearms Programme спрямована на “removing illicit firearms from circulation” – вилучення нелегальної зброї з незаконного обігу (INTERPOL, Firearms Trafficking). Одним із ключових інструментів є системи iARMS (Illicit Arms Records and tracing Management System) та IBIN (INTERPOL Ballistic Information Network), що надають державам можливість ідентифікувати походження зброї, порівнювати балістичні сліди та встановлювати маршрути переміщення [14].

Важливим інструментом є глобальні операції серії Operation Trigger, які проводяться одночасно у десятках держав. Наприклад, операція Trigger-Salvo II (2023) у країнах Азії призвела до 1 700 арештів та вилучення 714 одиниць вогнепальної зброї, комплектуючих і боеприпасів [15]. Аналогічно, операція Trigger IX (2023) у Латинській Америці забезпечила 14 260 арештів та вилучення понад 8 263 одиниць зброї. Ці результати демонструють, що INTERPOL не лише координує інформаційний обмін, а й організовує масштабні практичні заходи проти незаконних ринків озброєння [16].

Ці дані демонструють, що INTERPOL не лише забезпечує інформаційну інфраструктуру, а й проводить практичні операції, які дозволяють одночасно у багатьох країнах вилучати значні обсяги нелегальної зброї, виявляти організаторів каналів і встановлювати маршрути транснаціональних поставок.

Europol працює як головний центр аналітичної підтримки держав Європейського Союзу у сфері незаконного обігу зброї. На платформі організації функціонує аналітичний проект “Weapons & Explosives”, який здійснює глибокий аналіз злочинних мереж, зброярських маршрутів та фінансових потоків, пов’язаних з незаконним озброєнням (European Commission, Trafficking Firearms). Завдяки доступу до об’єднаних баз даних і аналітичних методів Europol забезпечує держави-члени інформацією щодо структури кримінальних груп, схем постачання зброї, методів конспірації та участі третіх країн [9].

Практична діяльність Europol включає спільні операції: так, у межах операції Conversus було вилучено 1 621 одиницю зброї та значні обсяги боеприпасів. Офіційні звіти Europol також підтверджують, що агентство здійснює ідентифікацію логістичних маршрутів контрабанди, виявляє структурні зв’язки між злочинними угрупованнями та підтримує держави під час затримання учасників організованих кримінальних мереж [17].

Окрім цього, Europol надає мобільні експертні групи, що виїжджають для підтримки національних поліцій під час великих операцій або обшуків, а також проводить трасування зброї через доступні міжнародні канали. Це дозволяє створити єдиний центр компетенцій, який полегшує виявлення зв’язків між кримінальними епізодами у різних країнах.

Платформа EMPACT (European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats) є багаторівневим механізмом ЄС, спрямованим на боротьбу з найнебезпечнішими кримінальними загрозами, серед яких пріоритетом визначено незаконну торгівлю зброєю. Офіційні документи Єврокомісії підтверджують, що напрям “Firearms” входить до пріоритетів EMPACT 2022–2025, а держави ЄС здійснюють у його межах спільні операції, аналітику та підготовку персоналу (European Commission, EMPACT) [18].

Офіційні документи Європейської Комісії підтверджують, що EMPACT координує: спільні міжнародні операції проти транснаціональних злочинних груп; обмін розвіданими між державами; аналітику кримінальних тенденцій; підготовку правоохоронців та митних служб; розробку стандартів маркування й контролю зброї.

Одним із найбільш показових прикладів є спільні дії JAD SEE 2024, у результаті яких було заарештовано 796 осіб, відкрите 316 кримінальних проваджень, вилучено 442 одиниці зброї. Операція була проведена під координацією ЄС та за участю багатьох держав, що підтверджує реальну практичну ефективність EMPACT як оперативного інструменту [19].

EMPACT дозволяє державам проводити комплексні операції: одночасно боротися зі злочинними групами, наркотрафіком, відмиванням коштів і незаконними каналами зброї, які зазвичай існують у зв’язку. Це створює ефективний регіональний інструмент протидії організованій злочинності.

Україна активно інтегрується у механізми міжнародного контролю над незаконним обігом зброї, що підтверджується офіційними заявами МВС та залученням до операцій EMPACT та Europol. Міністерство внутрішніх справ України та ОБСЄ проводили спільні конференції, присвячені інтеграції України до міжнародної системи боротьби з незаконною зброєю, де наголошено на обміні інформацією, доступі до міжнародних баз, підвищенні кваліфікації персоналу та створенні національного Координаційного центру з протидії нелегальній зброї [20].

Участь у відповідних операціях дозволяє Україні виявляти канали витоку озброєння, розширювати можливості оперативно-розшукової діяльності, а також гармонізувати свої внутрішні норми з європейськими і міжнародними стандартами.

Важливу роль відіграють транскордонні угоди та двосторонні договори між державами. Такі документи створюють чіткі юридичні механізми співпраці, які визначають, яким чином країни обмінюються оперативними даними, затримують підозрюваних, здійснюють конфіскацію та передачу доказів. Договори дозволяють узгодити процедури екстрадиції, що унеможливує уникнення відповідальності злочинцями шляхом переховування в інших країнах. Крім того, вони відкривають можливість створення спільних слідчих груп – структур, у межах яких правоохоронці різних держав діють як єдина команда. Подібні інструменти особливо важливі у випадках, коли незаконна зброя перетинає кілька кордонів або коли незаконний обіг забезпечується добре організованою мережею злочинців із різних країн.

Суттєвим елементом міжнародного співробітництва є узгодження правових стандартів та процедур розслідування. Універсальні норми, такі як Протокол ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї (до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності) [1; 2] та Договір про торгівлю зброєю [3], встановлюють вимоги щодо маркування, реєстрації, імпорту та експорту озброєння. Вони також зобов'язують держави криміналізувати виробництво та обіг зброї поза контрольними механізмами, що дозволяє уніфікувати стандарти кваліфікації злочинів у різних юрисдикціях. Таке узгодження правових норм дає можливість підвищити якість доказів, уникнути колізій під час міжнародних розслідувань і створити спільний правовий фундамент для переслідування учасників організованих злочинних угруповань незалежно від країни їхнього перебування.

Практика розслідування включає як оперативно-розшукові дії, так і використання сучасних технологій контролю. До таких заходів належать ретельний моніторинг фінансових потоків, які можуть свідчити про купівлю або транспортування зброї, аналіз криптовалютних транзакцій, контроль комунікацій злочинців та співпраця зі структурами, що здійснюють фінансовий нагляд. Важливою складовою є взаємодія митних служб та прикордонних підрозділів з міжнародними аналітичними центрами, які допомагають визначати підозрілі маршрути та прогнозувати можливі переміщення зброї. В Україні правоохоронні органи активно залучають іноземних партнерів до спільних операцій проти міжнародних злочинних груп, особливо тих, що спеціалізуються на контрабанді озброєння, вибухових речовин і комплектуючих.

Ще одним серйозним викликом є транснаціональний характер злочинних організацій, які беруть участь у незаконному обігу зброї. Ці угруповання діють одночасно в декількох країнах, що ускладнює координацію розслідувань та застосування кримінальної відповідальності. Незважаючи на існування міжнародних інструментів, таких як Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [2], механізми правового співробітництва не завжди спрацьовують ефективно через різницю у національних законодавствах, бюрократичні перепони та політичні інтереси держав.

На національному рівні проблемою залишається недосконалість законодавчого регулювання та прогалини у правовому визначенні ключових понять. Наприклад, хоча ст. 263 КК України регламентує незаконне поводження зі зброєю, відсутність точного визначення деяких видів озброєння та технічних характеристик ускладнює кваліфікацію злочинів у судовій практиці [21; 22]. Крім того, недостатньо врегульовані питання відповідальності за посередництво у незаконних операціях або фінансову підтримку злочинних угруповань, що створює «сірі зони», які активно використовують організовані групи та банди.

Важливою проблемою є недостатній рівень технічного забезпечення та ресурсів правоохоронних органів, що ускладнює оперативне відстеження та вилучення зброї. Брак сучасних аналітичних платформ, технічних засобів контролю за фінансовими потоками та оперативного зв'язку з міжнародними партнерами уповільнює розслідування і робить їх менш ефективними. Це особливо критично при протидії транснаціональним каналам постачання, коли швидкість реагування є ключовим фактором успіху.

Ще одним викликом є корупційні ризики та участь посадових осіб у нелегальних схемах. Організовані злочинні групи та банди часто залучають до своєї діяльності державних службовців, прикордонників, митників та правоохоронців, що дозволяє безперешкодно переміщувати зброю та приховувати сліди злочину. Ця проблема ускладнює міжнародну співпрацю, оскільки ефективність двосторонніх або багатосторонніх угод зменшується, якщо на національному рівні відсутній контроль і прозорість.

Для ефективної протидії незаконному обігу зброї та мінімізації ризиків, пов'язаних із діяльністю організованих злочинних груп і банд, необхідний комплексний підхід, який поєднує політичні, правові та оперативні заходи. На політичному рівні ключовим завданням є посилення державної координації та формування єдиної стратегії боротьби з незаконним обігом зброї. Це передбачає створення міжвідомчих робочих груп, які об'єднуютимуть представників правоохоронних органів, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Міністерства оборони та інших зацікавлених структур [23; 24]. Такі механізми дозволять узгоджено визначати пріоритети, розподіляти ресурси та здійснювати моніторинг виконання заходів у сфері протидії незаконній зброї. Крім того, важливо підтримувати міжнародну політичну координацію з державами-партнерами та організаціями ООН, ЄС, ОБСЄ, INTERPOL та Europol для обміну досвідом і оперативної взаємодії.

Правовий рівень передбачає удосконалення національного законодавства та гармонізацію його з міжнародними стандартами. Необхідно чітко визначити види зброї, порядок її обліку, відповідальність за посередництво у незаконному обігу, а також підвищити рівень відповідальності керівників та організаторів злочинних угруповань. Особливу увагу слід приділити імплементації положень Договору про торгівлю зброєю [3] та Протоколу ООН проти незаконного обігу вогнепальної зброї [1], що дозволить забезпечити уніфіковану кваліфікацію злочинів і створить правові підстави для міжнародної співпраці та екстрадиції. Крім того, важливо забезпечити прозорість та ефективність ліцензійних процедур, реєстрації зброї, маркування та контролю її переміщення.

Оперативні рекомендації спрямовані на підвищення ефективності правоохоронних заходів та розслідувань. До цього належить впровадження сучасних аналітичних платформ для відстеження фінансових потоків і переміщення зброї, активне використання систем трасування та ідентифікації зброї, а також посилення співпраці з міжнародними партнерами у проведенні спільних операцій. Важливим є підвищення професійного рівня кадрів, включно з підготовкою спеціалістів з боротьби з організованою злочинністю, фінансових розслідувань та кібербезпеки, що дозволить ефективно протидіяти складним транснаціональним схемам. Не менш важливо запроваджувати превентивні заходи, такі як контроль за каналами постачання, проведення рейдів та вилучень нелегальної зброї, а також активне залучення громадськості до повідомлення про підозрілі факти [25].

Інтеграція політичних, правових і оперативних заходів створює системний підхід, який дозволяє одночасно запобігати, виявляти та ефективно реагувати на незаконний обіг зброї. Важливо забезпечити, щоб ці заходи були координованими, прозорими та адаптованими до реалій транснаціональної злочинності, а також інтегрованими з міжнародними стандартами і механізмами контролю. Такий комплексний підхід сприятиме не лише зменшенню доступу злочинних організацій та банд до озброєння, а й підвищенню рівня безпеки держави, зміцненню правопорядку та захисту громадян від насильницьких і злочинних проявів.

Національне законодавство України, зокрема ст. 263 КК України, забезпечує кримінальну відповідальність за незаконне поводження зі зброєю та передбачає посилену відповідальність у разі участі у діяльності організованих злочинних груп або банд. Проблеми виникають через складність відстеження нелегальних каналів постачання, технічні та ресурсні обмеження правоохоронних органів, а також корупційні ризики, які дозволяють злочинним угрупованням ефективно функціонувати. Бандитизм та діяльність організованих груп є ключовими суб'єктами незаконного обігу зброї, і саме їхня активність визначає складність та масштаб протидії.

Висновки. Отже, незаконний обіг зброї є складним багаторівневим явищем, яке охоплює як внутрішньодержавні, так і транснаціональні аспекти. Ефективна боротьба з ним потребує поєднання міжнародних правових стандартів, міждержавної координації та вдосконалення національних механізмів контролю. Організовані злочинні групи й банди відіграють ключову роль у функціонуванні нелегального ринку озброєння, що потребує посиленої уваги до їх структури, каналів фінансування та зв'язків з корупційними мережами. Зміцнення міжнародної співпраці з INTERPOL, Europol та EUPACT, удосконалення кримінального законодавства, розвиток аналітичних платформ, а також підвищення професійної підготовки правоохоронців є важливими складовими комплексної стратегії протидії. Результати дослідження свідчать про необхідність подальшого наукового вивчення механізмів впливу злочинних організацій на незаконний обіг зброї та шляхів інтеграції України до глобальної системи безпеки.

Список використаних джерел:

1. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Протокол, міжнародний документ від 31.05.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Конвенція, міжнародний документ від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789
3. Міжнародний договір про торгівлю зброєю. LB.ua. 24 грудня 2014 р. URL: https://lb.ua/world/2014/12/24/290386_mezhdunarodniy_dogovor_torgovle.html
4. Хавронюк М. І. Проблеми імплементації міжнародного гуманітарного права в перспективне кримінальне законодавство України. *Кримінологічні дослідження*. 2023. Вип. 13. С. 291-306.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Позиція щодо незаконного поводження зі зброєю : новина 2023 р. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1779470/>
7. Стаття 263 Кримінального кодексу України. *Юридичний портал «ККУ»*. URL: <https://kku.com.ua/st-263/>
8. З 23 червня в Україні запрацював Єдиний реєстр зброї. Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/z-23-cervnia-v-ukrayini-zpraciuvav-jediniy-rejestr-zbroyi>
9. Trafficking in firearms. European Commission – Home Affairs. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime/trafficking-firearms_en
10. MOIA launches the coordination centre to combat illicit arms trafficking. EUAM Ukraine. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/moia-launches-the-coordination-centre-to-combat-illicit-arms-trafficking/>
11. UNODC. Firearms Study. 2015. URL: https://www.unodc.org/documents/organized-crime/Firearms/12-56168_Firearm_booklet_ebook.pdf
12. Directive (EU) 2021/555 of the European Parliament and of the Council of 24 March 2021 on control of the acquisition and possession of weapons. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021L0555>
13. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та користування зброєю : Закон України від 20.08.2024 № 3899-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3899-20#Text>
14. Firearms trafficking. INTERPOL. URL: <https://www.interpol.int/en/Crimes/Firearms-trafficking>
15. Illicit firearms: over 1,700 arrested in landmark operation across Asia. 2023. *INTERPOL*. URL: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2023/Illicit-firearms-over-1-700-arrested-in-landmark-operation-across-Asia>
16. Operation Trigger IX nets 14,260 arrests across Latin America. 2023. *INTERPOL*. URL: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2023/Illicit-firearms-Operation-Trigger-IX-nets-14-260-arrests-across-Latin-America>
17. Operation against firearm trafficking. *Europol*. 05.04.2023. URL: <https://www.european-police.eu/2023/04/05/europol-operation-against-firearm-trafficking/>
18. EMPACT: Fighting crime together. *European Commission – Home Affairs*. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/law-enforcement-cooperation/empact-fighting-crime-together_en?prefLang=sl
19. 796 people arrested in international operation managed from coordination center set up in Sarajevo. *Sarajevo Times*. URL: <https://sarajevotimes.com/796-people-arrested-in-international-operation-managed-from-coordination-center-set-up-in-sarajevo/>
20. ОБСЄ та консультативна місія ЄС провели конференцію з протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин. Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/news/mvs-obsje-ta-konsultativna-misiia-jes-proveli-konferenciiu-z-protidiyi-nezakonnomu-obigu-zbroyi-bojepripasiv-ta-vibuxovix-recovin>
21. Конституційний Суд України. «Верховний Суд: постанова 2019 року ...». *Офіційний сайт Верховного Суду*. 2019. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/627440/>

22. Касаційний кримінальний. «Незаконне поводження зі зброєю». *Офіційний сайт Суду*. 2024. URL: https://kma.court.gov.ua/sud4820/gromadyanam/1/nezak_povodgenny_zbroeu
23. МВС та ОБСЄ провели експертне обговорення щодо протидії незаконному обігу зброї // *Офіційний сайт Національна поліція України*. 2025. URL: <https://npu.gov.ua/news/protydiia-nezakonnomu-obihu-zbroi-mvs-ta-obse-provely-ekspertne-obhovorennia>
24. Протидія незаконному обігу зброї: МВС розпочало кампанію декларування. *Офіційний сайт Міністерство внутрішніх справ України*. 2025. URL: <https://mvs.gov.ua/news/protydiia-nezakonnomu-obigu-zbroyi>
25. Літошко В. Правове регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні: проблеми та перспективи. *Нове українське право*. 2022 № 6(2). С. 36-41. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.2.5>

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 25.09.2025